

**Faculty of International Relations
Working Papers**

4/2013

**Posun EU od recipročnej k nerecipročnej
spolupráci s rozvojovými krajinami**

Jana Fedorčáková

Volume VII

Vysoká škola ekonomická v Praze
Working Papers Fakulty mezinárodních vztahů
Výzkumný záměr MSM6138439909

Název: Working Papers Fakulty mezinárodních vztahů
Četnost vydávání: Vychází minimálně desetkrát ročně
Vydavatel: Vysoká škola ekonomická v Praze
Nakladatelství Oeconomica
Náměstí Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3,
IČO: 61 38 43 99

Evidenční číslo MK ČR: E 17794
ISSN tištěné verze: 1802-6591
ISSN on-line verze: 1802-6583
ISBN tištěné verze: 978-80-245-1809-1
Vedoucí projektu: Prof. Ing. Eva Cihelková, CSc.
Vysoká škola ekonomická v Praze,
Fakulta mezinárodních vztahů
Náměstí Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3
+420 224 095 270, +420 224 095 248, +420 224 095 230
<http://vz.fmv.vse.cz/>

Studie procházejí recenzním řízením.

VÝKONNÁ RADA

Eva Cihelková (předsedkyně)
Vysoká škola ekonomická v Praze
Olga Hasprová
Technická univerzita v Liberci
Zuzana Lehmannová
Vysoká škola ekonomická v Praze
Marcela Palíšková
Nakladatelství C. H. Beck

Václav Petříček
Vysoká škola ekonomická v Praze
Blanka Říchová
Univerzita Karlova v Praze
Dana Zadražilová
Vysoká škola ekonomická v Praze

REDAKČNÍ RADA

Regina Axelrod
Adelphi university, New York, USA
Peter Bugge
Aarhus University, Aarhus, Dánsko
Petr Cimler
Vysoká škola ekonomická v Praze
Peter Čajka
Univerzita Mateja Bela, Bánská
Bystrica, Slovensko
Zbyněk Dubský
Vysoká škola ekonomická v Praze
Ladislav Kabát
Bratislavská vysoká škola práva
Ludmila Štěrbová
Vysoká škola ekonomická v Praze
Eva Karpová
Vysoká škola ekonomická v Praze
Jaroslav Kundera
Uniwersytet Wrocławski, Wrocław,
Polsko
Larissa Kuzmitcheva
Státní univerzita Jaroslav, Rusko

Václav Kašpar
Vysoká škola ekonomická v Praze
Lubor Lacina
Mendelova zemědělská a lesnická
univerzita, Brno
Cristian Morosan
Cameron School of Business
Václava Pánková
Vysoká škola ekonomická v Praze
Lenka Pražská
emeritní profesor
Lenka Rovná
Univerzita Karlova v Praze
Mikuláš Sabo
Ekonomická Univerzita v Bratislave,
Slovensko
Naděžda Šišková
Univerzita Palackého v Olomouci
Peter Terem
Univerzita Mateja Bela, Bánská
Bystrica, Slovensko
Milan Vošta
Vysoká škola ekonomická v Praze

ŠÉFREDAKTOR

Josef Bič
Vysoká škola ekonomická v Praze

Posun EU od recipročnej k nerecipročnej spolupráci s rozvojovými krajinami (príčiny a súvislosti)

Jana Fedorčáková (jana.fedorcakova@gmail.com)¹

Abstrakt:

Cieľom state je poukázať na rozdiely medzi nereciprocitou a reciprocitou najprv teoreticky, potom ilustrovať zmeny na vonkajších vzťahoch EÚ historicky a v súčasnosti. Stat' sa zameriava na rozvojové štáty, na charakteristiku faktorov ovplyvňujúcich vzťahy EÚ a na ich zmeny vo vybraných rozvojových regiónoch. Napriek odlišným podmienkam, ktoré možno pozorovať v vo vzťahoch EÚ a rozvojových štátov sa javí, že smerujú k rovnakému cieľu – k vytvoreniu zone voľného obchodu.

Kľúčová slova: Vonkajšie vzťahy Európskej únie, rozvojové krajiny, reciprocita, zóna voľného obchodu, partnerstvo.

The Shift of the EU from Nonreciprocal Towards the Reciprocal Cooperation with Developing Countries (Causes And The Context)

Jana Fedorčáková (jana.fedorcakova@gmail.com)

Summary:

The article aims to distinguish the main difference between non-reciprocity and reciprocity. The article concentrates on the regions of the developing countries and tries to emphasize the characteristics and factors influencing EU's relations and their changes with each of the developing regions. In conclusion, despite different conditions of the changes of each relation, nearly all these relations tend to the same direction – towards the agreement about creation of the free trade area.

Keywords: European Union External Relations, developing countries, reciprocity, free trade agreements, partnership.

JEL Classification: F15, F54.

Tento príspevek je publikovaný jako konzultace.

---

¹ Príspevok vznikol ako výstup v rámci riešenia projektu IGA č. F2/24/2010 „Politiky EU: koncepty a proměny na pozadí Lisabonské smlouvy“.

Obsah

Úvod.....	7
1. Reciprocita vs. nereciprocita v teoretickej rovine spolupráce krajín.....	8
2. Nerecipročná spolupráca vo vonkajších vzťahoch EU voči rozvojovým krajinám.....	12
3. Posun k reciprocite vo vonkajších vzťahoch EU voči rozvojovým krajinám.....	16
4. Príčiny a súvislosti posunu k reciprocite vo vonkajších vzťahoch EU voči rozvojovým krajinám.....	21
Záver	23
Zoznam literatúry	24

Úvod

Európska únia (EU)² ako najväčšie integračné zoskupenie v Európe a najhlbšia existujúca integračná forma sa v rámci svojich vonkajších vzťahov snaží presvedčiť nečlenské štáty, že označenie „pevnosť Európa“, ktoré získala počas obdobia príprav vytvárania vnútorného trhu, odstraňovania vnútorných hraníc medzi členskými krajinami a naopak posilňovania tých vonkajších (Dür 2011: 3), čo sa prejavilo aj v azylovej a migračnej politike (European Union 2011), už nezodpovedá realite. Práve naopak, EU najmä od polovice 90-tych rokov 20. storočia pristupuje k partnerským krajinám strategicky a koncepcne, budovaním stratégie „partner Európa“ (Lewis, Kwarteng 1995: 4), čo sa prejavuje v presadzovaní cesty spolupráce a otvárania svojho vnútorného trhu ostatným štátom sveta. Ako partner Európa chce EU vytvárať vzťahy založené práve na partnerstve, ktoré v sebe zahŕňa motív rovnocennej spolupráce na báze reciprocity.

Napriek tomu sa vonkajšie vzťahy EU môžu na prvý pohľad zdať pomerne komplikované, avšak predovšetkým kvôli skutočnosti, že EU presadzuje vytváranie platformy kooperácie na rôznych stupňoch, a to v závislosti od charakteru krajiny, ako aj regiónu, v ktorom sa daný partner nachádza. Pri analýze vonkajších vzťahov EU je teda nutné ich posudzovať zo širšej perspektívy, nielen vzhľadom na ich súčasný stav, ale aj na historické skutočnosti a väzby európskych krajín k jednotlivým regiónom, ktoré predznamovali neskorší vývoj vonkajších vzťahov európskej integrácie.

Na vonkajšie vzťahy EU v neposlednom rade vplývajú aj stratégie a koncepcie Európskych spoločenstiev (ES) a neskôr EU, zakotvené a vychádzajúce z medzinárodných a zakladateľských zmlúv týchto organizácií. V posledných rokoch sa v kontexte trendov nového regionalizmu EU orientuje aj na vzdialenejších partnerov, usiluje sa kombinovať prístupy vo vzájomnej spolupráci a súčasne prehodnotiť vzťahy v rámci svojho bezprostredného susedstva. V tomto prípade teda EU neberie do úvahy len geografický prístup, ale najmä prístup strategický.

Článok si kladie za cieľ posúdiť rozdielnosť nerecipročného a recipročného prístupu v obchodných vzťahoch medzi krajinami v prvom rade v teoretickej rovine; a na základe toho tieto rozdiely prakticky demonštrovať na posledných zmenách uskutočnených v rámci vonkajších vzťahov EU voči rozvojovým krajinám patriacim do štyroch geografických regiónov – Stredomoria, skupiny

---

² Vzhľadom na postupné zmeny v názve európskej integrácie bude v článku používaná vždy skratka aktuálna pre rozoberané obdobie; EHS pre Európske hospodárske spoločenstvo (1957-67), ES pre Európske spoločenstvá (1967-93) a EU pre Európsku úniu (od 1993).

štátov Afriky, Karibiku a Tichomorja (AKT), Latinskej Ameriky a Ázie.³ Následne analyzuje možné motívy a príčiny posunu k recipročnej spolupráci a skúma existenciu prípadnej analógie medzi prístupmi k jednotlivým regiónom..

Článok sa v prvom rade zameriava na posudzovanie obchodných (ekonomických) vzťahov. Z toho vyplýva, že napriek tomu, že politicko-bezpečnostné súvislosti nie je možné úplne vynechať, spravidla budú brané do úvahy a uvádzané iba v nevyhnutnej miere.

1. Reciprocita vs. nereciprocita v teoretickej rovine spolupráce krajín

Recipročná spolupráca

Reciprocita, z lat. *reciprocus* (Oxford English Dictionary Online 2011), znamená vzájomný, definuje stav, „v ktorom existuje vzájomný vzťah, vplyv, dávanie a branie, korešpondencia, atď. medzi dvoma stranami“ (Carter 2002).

Presnejšiu definíciu poskytuje Hegelov slovník, ktorý sa opiera o kauzalitu vzťahu daného reciprocitou, ktorý argumentuje vzťahom medzi príčinou a následkom, alebo akciou a reakciou. V recipročnom vzťahu je stav jedného subjektu vždy súčasne príčinou, ako aj dôsledkom stavu druhého spolupracujúceho subjektu (Inwood 1995). Prenesene v prípade spolupráce partnerov znamená vzájomné, obojstranné, rovnocenné zaobchádzanie, kde títo partneri majú stanovené rovnaké, ekvivalentné podmienky vzájomného vzťahu.

Pri analýze vzťahov dvoch krajín sa reciprocita prejavuje práve vo vymedzení týchto podmienok, nech už sa obchodná spolupráca medzi krajinami nachádza v danom okamihu na akejkoľvek úrovni vzhľadom na hĺbku spolupráce, obchodné podmienky jednej krajiny voči tej druhej musia byť identické s tými, ktoré stanovila druhá krajina voči prvej krajine. V tejto myšlienke sa prejavuje spomínaná rovnocennosť a vzájomnosť tohto vzťahu.

Hneď úvodom treba zdôrazniť, že existencia recipročnej preferenčnej spolupráce nie je otázkou až druhej polovice 20. storočia. Tzv. preferenčné obchodné dohody (Preferential Trade Agreements – PTAs) uzatvárali krajiny medzi sebou počas celých novodobých dejín ako zabezpečenie a posilnenie vzájomných obchodných vzťahov – „od koloniálnych preferencií cez bilaterálne obchodné zmluvy po širšie regionálne dohody“ (World Trade Report 2011: 48).

Klasický príklad zmluvne stanovenej reciprocity v súčasnosti je viditeľný v podmienkach fungovania Svetovej obchodnej organizácie (World Trade

---

³ Vonkajšie vzťahy k rozvinutým a tranzitívnym ekonomikám nebudú vzhľadom na rozsah článku analyzované.

Organization – WTO), ktorá sa opiera o dva základné princípy – reciprocitu a nediskrimináciu vo vzájomných vzťahoch svojich členov. Podľa WTO reciprocita vyžaduje, aby „zmeny v obchodnej politike udržiavali zmeny v importoch na rovnakej úrovni naprieč obchodnými partnermi“ (Ossa 2009: 2). Na základe recipročného a nediskriminačného princípu tak nedochádza k zvýhodneniu vybraných obchodných partnerov, naopak každá krajina WTO má takto zabezpečené rovnaké podmienky vstupu na trh inej členskej krajiny. Nedochádza tak k diskriminácii vybraných členov, čím sa zabezpečujú rovné podmienky pre všetkých. Tieto princípy sú priamo zakotvené v tzv. doložke najvyšších výhod (Most-Favoured-Nation clause – MFN), ktorá vyžaduje, aby sa s tovarom zo všetkých členských krajín zaobchádzalo rovnakým spôsobom.

Tak ako väčšina pravidiel, aj v tomto prípade existujú výnimky z pravidiel WTO, kedy je možné princípy reciprocity a nediskriminácie vedome nedodržať a uzavrieť medzinárodné zmluvy s niektorými členskými krajinami zavádzajúce zvýhodňujúce podmienky vzájomnej spolupráce. Okrem všeobecných výnimiek zakladajúcich sa na obmedzení obchodu ohrozujúceho život alebo zdravie človeka, zvierat alebo rastlín, národnú bezpečnosť a okrem iných výnimočných prípadov; spočíva výnimka v reciprocite a nediskriminácii vo vytvorení regionálneho integračného zoskupenia (WTO Etraining 2011: 2) vo forme zóny voľného obchodu (ZVO) na základe článku XXIV. GATT⁴ alebo vo forme vnútorného trhu na základe článku V. GATS⁵.

Budovanie vnútorného trhu však odstraňuje prekážky obchodu v rámci členskej základne EU, čím sa zlepšuje obchodná pozícia členských krajín EU a podporuje sa tým intraobchod, podľa teórie tvorby a odklonu obchodu tak začnú byť zvýhodňované produkty niektorej z členských ekonomík, a dôjde k odklonu od obchodu s ekonomikami, ktoré do regionálnej integrácie nepatria. Podľa B. Balassu a jeho analýzy údajov o vzájomnom obchode z rokov 1957–1970 už pri vzniku EHS došlo k obmedzeniu obchodu s africkými a latinskoamerickými krajinami (Cihelková, Frait, Varadzin, Mach, Brůžek, Žamborský 2008: 36), ktoré boli hlavnými dovozcami prevažne poľnohospodárskych produktov na trh európskych krajín, s ktorými mali nadviazané dlhodobé obchodné vzťahy z koloniálneho obdobia. S tým priamo súvisí aj fakt, že svetová ekonomika a jej fungovanie reflektuje asymetriu interdependencie medzi krajinami, a teda na tieto rozdiely vo vzájomnej spolupráci dopĺňajú najmenej konkurencieschopní aktéri vo svetovej ekonomike, ktorými sú práve rozvojové krajiny (Lewis, Kwarteng 1995: 4).

---

⁴ Všeobecná dohoda o clách a obchode – General Agreement on Tariffs and Trade.

⁵ Všeobecná dohoda o obchode so službami – General Agreement on Trade in Services. Tým sa recipročný nepreferenčný vzťah mení na recipročný preferenčný, ktorého špecifiká budú charakterizované neskôr.

Je nutné podotknúť, že jednotlivé typy recipročnej spolupráce sa, samozrejme, menia v závislosti od charakteru spolupracujúcich krajín, ktorý ovplyvňuje ich ekonomická úroveň. Doteraz platilo, že vysoká rozdielnosť v ekonomickej úrovni partnerov spôsobovala problémy v nastavení rovnocenných podmienok pre obe strany. Práve preto európske krajiny preferovali nerecočný preferenčný prístup voči rozvojovým krajinám, ktorý sa však takisto nezaobišiel bez komplikácií, ako bude ukázané neskôr.

Vo všeobecnosti rozlišujeme dva základné typy recipročnej spolupráce vzhľadom na poskytované výhody. Prvým typom je recipročný nepreferenčný prístup, ktorý je uplatňovaný, ak krajiny navzájom spolupracujú výlučne na základe pravidiel WTO a doložky MFN bez poskytovania akýchkoľvek úľav a preferenčného zaobchádzania. Takýmto spôsobom má EU dlhodobo upravené vzťahy s najvyspelejšími krajinami sveta ako USA, Kanada,⁶ Japonsko, Austrália či Nový Zéland (European Commission 2011).

Opakom je recipročný preferenčný prístup, ktorý zakladá vzťah stojaci na poskytnutých výhodách alebo colných úľavách výlučne medzi týmito dvoma partnermi na základe spomenutých výnimiek z pravidiel WTO. Toto preferenčné zaobchádzanie platí obojstranne, čím sa partneri zvyhodňujú navzájom voči ostatným krajinám. Najtypickejším príkladom sú práve regionálne integračné zoskupenia a k tomuto stavu smeruje aj súčasná negociačná aktivita zo strany EU voči rozvojovým krajinám.

Celkovo spolupráca pri prechode od recipročného nepreferenčného prístupu k recipročnému preferenčnému prístupu sa rozvíja na základe stupňov regionalizmu – teda od čistej nepreferenčnej reciprocity cez štádiá plytkého regionalizmu (regionalizácia, regionálne fórum, preferenčné dohody, zóna voľného obchodu a colná únia) až k hlbokému regionalizmu (spoločný trh, menová únia a politická únia).

Nerecočná spolupráca

Nerecočná spolupráca predstavuje opačný pojem k recipročnej spolupráci, zakladá teda vzťah založený na jednostranných preferenciách, prípadne výnimočne obojstranných výhodách, ktoré nedosahujú rovnakú hĺbku. To znamená, že jedna strana poskytuje výraznejšie výhody ako strana druhá, čím sa tento vzťah stáva nerovným a postavenie jednej zo strán sa tým do určitej dohodnutej miery zvyhodňuje.

---

⁶ Aj keď Kanada v súčasnej dobe postupuje v jednaní o vytvorení komplexnej zóny voľného obchodu s EU, čím sa stane príkladom recipročnej preferenčnej spolupráce (European Commission 2011).

Ako už bolo spomenuté, v rámci medzinárodného obchodu došlo k poskytovaniu takýchto jednostranných výhod prevažne zo strany rozvinutejších krajín voči rozvojovým krajinám, aby sa tým kompenzovala ich nižšia ekonomická úroveň a tieto úľavy, resp. výhody mali zlepšiť ich postavenie a podmienky v medzinárodnej konkurencii ostatných krajín sveta. Aby však nedošlo k porušeniu spomínaných princípov reciprocity a nediskriminácie, na ktorých je postavená WTO, bolo nutné prijať tzv. Zmocňovaciu klauzulu (Enabling clause), ktorá udeľuje výnimku tomuto jednostrannému (nerecipročnému) preferenčnému zaobchádzaniu. Zmocňovacia klauzula umožňuje, aby „bez ohľadu na ustanovenia článku I. GATT zmluvné strany mohli poskytnúť odlišné a priaznivejšie zaobchádzanie rozvojovým krajinám, bez poskytnutia takéhoto zaobchádzania ostatným zmluvným stranám“ (WTO 1979).

Konkrétne teda v prípade európskych krajín dochádzalo k uplatňovaniu výhod v obchodnej spolupráci s rozvojovými krajinami okamžite od schválenia Zmocňovacej doložky, pričom na toto správanie môžeme nájsť hneď niekoľko motívov. Vzhľadom na priepastné rozdiely v ekonomickej úrovni krajín ES/EU a rozvojových krajín, ale najmä medzi rozvojovými krajinami navzájom, členské štáty ES/EU v prípade všetkých štyroch regiónov najskôr plánovali prehodnotenie vzájomných vzťahov, ktoré bolo nasledované skoncipovaním dohôd založených na nadviazaní obchodnej spolupráce, doplnenej o pomoc technického a finančného charakteru, ktorá bola po analýze podmienok rozvojových krajín považovaná za nutnú. Celkovo cieľ plánovanej vzájomnej spolupráce predstavovala rozvojová pomoc, ktorá mala zvýhodňovať postavenie rozvojových krajín, sa však po uplynutí niekoľkoročného obdobia jej poskytovania sa ukázala vo väčšine prípadov ako neefektívna. Tieto finančné prostriedky sa zhromažďovali do Európskeho rozvojového fondu (European Development Fund – EDF), ktorý existuje od roku 1959 a funguje na báze päť-ročných príspevkov členských štátov dodnes a orientuje sa prevažne na krajiny AKT (European Commission 2010).

Treba však podotknúť, že tento spôsob spolupráce, a najmä jednosmerné poskytovanie financií zo strany ES bez priamej viazanosti na konkrétny projekt, sa stalo terčom neskoršej kritiky a bolo nutné ho v ďalších obdobiach prehodnotiť. Za ďalší z motívov poskytovania jednostranných výhod môžeme označiť snahu členských krajín EHS/ES o posilnenie ekonomík novovznikajúcich krajín motivovanú predovšetkým vidinou zlepšenia obchodných podmienok pre vzájomný obchod. V kontexte zmien svetovej ekonomiky v súčasnosti môžeme tento postup a trend prirovnať snahám o rast konkurencieschopnosti krajín, ktoré sa usilovali o vstup do EU. Takisto sa samy museli usilovať o posilnenie svojho národného hospodárstva, aby boli dostatočne konkurencieschopné a udržateľné v rámci veľkého počtu ostatných krajín. V neposlednom rade to znamenalo výhody aj pre členské krajiny EU, ktoré rastom partnerskej ekonomiky získali rovnocennejšieho partnera, ktorého už

nebolo nutné podporovať do takej miery ako v minulosti, a vzťah sa tým mohol posunúť smerom k reciprocite.

2. Nerecipročná spolupráca vo vonkajších vzťahoch EU voči rozvojovým krajinám

Vo svojich vonkajších vzťahoch uplatňuje EU viacero typov nerecipročnej spolupráce. Okrem obchodných dohôd spomínaných v jednotlivých podkapitolách poskytuje EU krajinám bez podpísanej obchodnej dohody nerecipročný prístup so zníženými colnými sadzbami na vnútorný trh EU 176 rozvojovým krajinám a teritóriám na autonómnej báze na základe Všeobecného systému colných preferencií (Generalised System of Preferences – GSP) (WTO Trade Policy Review 2011: 24), ktorý bol obnovený v roku 2008 a predĺžený na obdobie do konca roku 2011 (Ahearn 2011: 8). Okrem GSP majú niektoré rozvojové krajiny zabezpečený preferenčný colný sadzobník na základe tzv. GSP+, kde je nutný súlad s medzinárodnými konvenciami ohľadom udržateľného rastu a dobrého vládnutia u krajín, ktoré si chcú znížené colné sadzby pri vstupe na trh EU udržať (European Commission GSP, GSP+ 2011). Bezkonkurenčne najvýhodnejší prístup umožňuje EU krajinám patriacim medzi najmenej rozvinuté krajiny sveta (Least Developed Countries – LDCs) v rámci programu „Všetko okrem zbraní“ (Everything But Arms – EBA), kde dochádza k úplnej eliminácii colných sadzieb na všetky výrobky z týchto krajín vstupujúce na trh EU s výnimkou zbraní a munície (European Commission EBA 2009).

Stredomorie

Od počiatku 70-tych rokov došlo k presadzovaniu globálnej stratégie zo strany ES, ktorá bola v prípade krajín Stredomoria spojená s podpisom tzv. kooperačných dohôd s krajinami Maghrebu, Mashreku⁷ a Juhoslovanskou zväzovou republikou. Táto stratégia bola ovplyvnená vrcholiacou studenou vojnou, deklarovala akési rozdelenie zón vplyvu, kde ES chceli mať pod kontrolou Stredomorie a jeho nerastné bohatstvo a USA naopak oblasť Stredného východu. Zároveň ES potrebovali získať kontrolu nad námornými cestami, aby si tým zaistili postavenie voči Sovietskemu zväzu. Podpisom týchto dohôd došlo k jednostrannej liberalizácii obchodu s tovarmi z krajín Stredomoria vstupujúcich na trh krajín ES (Salama 2004: 20). V čase podpisu dohôd boli geografickou súčasťou tohto regiónu aj Cyprus, Grécko, Malta a Turecko, ktoré mali dohodnutý zvláštny režim, smerujúci k colnej únii alebo nakoniec k členstvu v ES (Independent European Development Portal, (Mediterranean) 2009).

---

⁷ Maghreb tvoria krajiny na západ od Egypta a Mashrek krajiny na východ od Egypta vrátane Egypta.

Globálna stratégia voči Stredomoriu však nebola veľmi úspešná v porovnaní s predchádzajúcim a nasledujúcim obdobím.

V tomto období došlo k uzavretiu bilaterálnych kooperačných dohôd s jednotlivými krajinami regiónu, ktoré dopĺňala finančná a technická pomoc. Tieto kooperačné dohody boli podpísané so všetkými krajinami dnešného Eurostredomorského partnerstva, a zabezpečovali voľný vstup na trh ES pre ich priemyselné výrobky a preferenčné podmienky pre obchod s ich poľnohospodárskymi produktmi. Nakoniec však krajiny ES boli nútené zaviesť dodatočné reštrikcie kvôli ochrane vlastných produktov v konkurencii produktov zo stredomorských krajín, čo však situáciu skomplikovalo ešte viac a krajiny ES boli nútené skoncipovať nový prístup k vzájomnej spolupráci – Eurostredomorské partnerstvo (Minassi 1998).

Afrika, Karibik, Tichomorie

Región Afrika, Karibik, Tichomorie mal od počiatkov európskych štruktúr osobitné postavenie v štruktúre ich vonkajších vzťahov, teda v období, kedy sa rozvoj týchto vzťahov ešte len plánoval a jeho ciele ešte neboli jednoznačne definované. Jednou z príčin bolo, že krajiny týchto troch oblastí boli najdlhšiu dobu pod priamou koloniálnou nadvládou európskych veľmocí a boli tak svojou poľnohospodárskou a priemyselnou štruktúrou napojené na európskych odberateľov, čo značne ovplyvnilo vyspelosť tejto oblasti, prvotne teda spolupráca mala jasný nerecipročný preferenčný charakter.

Nastavenie nerecipročných preferenčných podmienok je viditeľné ešte vo všetkých štyroch Dohodách z Lomé I. – IV., ktorých vznik bol ovplyvnený rozšírením členskej základne ES o Veľkú Britániu v roku 1973, a o Španielsko a Portugalsko o 13 rokov neskôr. Dohody z Lomé brali do úvahy predchádzajúce neúspechy Dohôd z Yaoundé vyplývajúce z nastavených cieľov, ktoré narazili predovšetkým na nestabilitu režimov partnerských krajín. Už prvá Dohoda z Lomé I. z roku 1976 znamenala nastoľovanie nových, resp. prehodnotenie niektorých existujúcich cieľov a rozšírenie vo viacerých oblastiach – najmä v počte nástrojov. V tom čase už ES voči rozvojovým krajinám uplatňovalo režim GSP schválený v rámci GATT, ale Dohody z Lomé mali komplexnejšie pokrytie a priaznivejšie podmienky (Faber, Orbie 2007: 2). Jednotlivé dohody postupne naberali na šírke upravovaných oblastí a ich hĺbke, Dohoda z Lomé IV. zahŕňala oblasti skloňované v danom období ako ochrana životného prostredia, udržateľný rast a energetika (The Secretariat of African, Caribbean and Pacific Group of States 2005).

V oblasti obchodnej spolupráce Dohody z Lomé podporovali rozvoj krajín AKT prostredníctvom privilegovaného obchodného prístupu na trhy vtedajšej členskej

základne⁸ s garantovanými kvótami pre vybrané dominantné produkty rozvojových krajín (Lomé IV. Convention 1995) Tento prístup bol doplnený kompenzáciou exportu komodít, unikátnou formou pomoci krajinám AKT spočívajúcou v kompenzácii cenových poklesov na svetových trhoch prostriedkami z fondu STABEX pre garanciu výnosov z poľnohospodárskych produktov a SYSMIN pre odpis výnosov z exportu nerastných surovín. Okrem podpory obchodu Dohody z Lomé garantovali finančnú pomoc poskytovanú centrálnou, ako aj jednotlivými členskými krajinami EU (Lister 1997: 124-125) Nerecipročná preferenčná spolupráca fungovala na základe odstúpenia od článku IX. GATT, ktoré podobne ako GSP umožňovalo nerecipročné obchodné vzťahy s rozvojovými krajinami, ale v tomto prípade išlo o preferenčný prístup na trh geograficky vymedzenej skupiny krajín bez ohľadu na ich stupeň rozvinutosti (Faber, Orbie 2007: 14).

Latinská Amerika

Vzťahy medzi krajinami ES a Latinskej Ameriky čiastočne ochladli začiatkom 80-tych rokov z dvoch dôvodov. Prvým bola dlhová kríza, ktorá postupne postihla viacero latinskoamerických krajín, čím tieto krajiny stratili atraktivitu pre európskych investorov. Zároveň sa vyhrotil spor medzi Argentínou a Veľkou Britániou o Falklandské ostrovy. V tejto vojne európske krajiny podporili Veľkú Britániu, kým latinskoamerické krajiny sa priklonili na argentínsku stranu (Hoste 1999: 2). Z tohto dôvodu sa spolupráca znova nadviazala až v polovici 80-tych rokov podpísaním kooperačných dohôd (tzv. dohôd 2. generácie), ako aj začiatkom multilaterálnej spolupráce reprezentovanej San José dialógom medzi ES, stredoamerickými štátmi a tzv. skupinou Cantadora (Mexiko, Panama, Kolumbia a Venezuela) (European Union External Action, 2007) a Riodejaneirskym procesom (Cihelková 2007: 260), vytvorením strategického partnerstva medzi regiónmi EU a Latinskej Ameriky. V tomto období sú už jasne viditeľné isté tlaky zo strany nových členských štátov Španielska a Portugalska o vytvorenie všestrannej platformy vzťahov s latinskoamerickými krajinami, rovnako v dôsledku prijatia Jednotného európskeho aktu dochádza k inštitucionalizácii vzťahov ES voči zahraničiu, výsledkom čoho sa stalo vytvorenie Skupiny Rio ako ďalšieho príkladu neformálneho dialógu medzi krajinami regiónu a ES/EU⁹.

Kooperačné dohody samy o sebe nemali jednoznačný nerecipročný preferenčný charakter. Avšak tento systém kooperačných dohôd bol doplnený jednostrannou finančnou pomocou schválenou v rozpočte na rok 1985, kedy sa latinskoamerické

---

⁸ Išlo o obdobie pred tzv. východným rozšírením, členskými krajinami EU teda bolo 15 krajín západnej, južnej a severnej Európy.

⁹ V tomto prípade ide o dialóg s 12 krajinami Latinskej Ameriky za účasti jedného pozorovateľa za karibskú oblasť a jedného reprezentanta z CACM (Stredoamerický spoločný trh – The Central American Common Market).

krajiny podieľali na sume 268 mil. ECU vyčlenenej na programy rozvojovej pomoci 20%-ami a v roku 1989 už 35%-ami, čím znížili podiel ázijských krajín na tomto fonde (Independent European Development Portal (Latin America & Asia) 2009).

Ázia

Vzájomné vzťahy v tejto oblasti sa skôr orientovali na spoluprácu ako na samotnú liberalizáciu, ázijské, ale ani latinskoamerické krajiny nemali umožnený neregulovaný preferenčný prístup na trhy európskych krajín. Spolupráca sa skôr zameriavala na rozvoj reforiem v oblasti v snahe o zlepšenie obchodnej a investičnej klímy, o zmenu legislatívy a celkovú modernizáciu ekonomík v zmysle investícií do rozvoja technológií a know-how, ktorý si vyžaduje priamu účasť súkromného sektoru.

V tomto období sa krajiny ES nezameriavali na rozvoj hlbokých ekonomických väzieb, pretože pre ne neexistovali potrebné základy. Preto možno v Ázii nájsť extrémne príklady nedemokratických režimov, vlád jednej strany a kvôli tomuto faktoru je na mieste otázka regionálnej a globálnej bezpečnosti, keďže problémy súvisiace s porušovaním demokracie a najmä ľudských práv sa riešia na medzinárodnej úrovni za aktívnej účasti medzinárodných organizácií, štátov, skupín a jednotlivcov. Stále však platí v tejto oblasti dominancia USA a Japonska, keďže ide o ich sféry záujmu ešte od čias druhej svetovej vojny a studenej vojny. Napriek intenzívnemu riešeniu pretrvávajú niektoré ohniská napätia do súčasnosti a po plánovaných impulzoch militantne orientovaných skupín prepuknú do otvorených vojenských konfliktov, ako boli prípady Afganistanu, Iraku, neustálej hrozby napätého vzťahu medzi Kórejskou ľudovo-demokratickou republikou a Južnou Kóreou, nevysporiadaných území Tibetu a Kašmíru, ako aj etnicko-náboženské spory na území štátu Srí Lanka.

V porovnaní s predchádzajúcou subkapitolou môžeme nájsť mnoho podobných črt vo vzájomných vzťahoch ES s regiónom Latinskej Ameriky a Ázie. Vzájomné vzťahy v tejto oblasti sa skôr orientovali na spoluprácu ako na samotnú liberalizáciu, ázijské, ale ani latinskoamerické krajiny nemali umožnený neregulovaný preferenčný prístup na trhy európskych krajín. Spolupráca sa skôr zameriavala na rozvoj reforiem v oblasti v snahe o zlepšenie obchodnej a investičnej klímy, o zmenu legislatívy a celkovú modernizáciu ekonomík v zmysle investícií do rozvoja technológií a know-how, ktorý si vyžaduje priamu účasť súkromného sektoru.

Tieto kooperačné dohody sa vyskytovali v rozličných formách. Vzhľadom na nižšiu hospodársku rozvinutosť dohody v sebe často zahŕňali ustanovenia o rozvojovej a technickej pomoci. Podobne ako u latinskoamerických krajín, aj ázijské krajiny boli cieľom rozsiahlej rozvojovej pomoci v druhej polovici 80-tych rokov, ich podiel bol však oproti Latinskej Amerike spočiatku trojnásobný,

postupne ale klesal v prospech latinskoamerických krajín (Independent European Development Portal (Latin America & Asia), 2009).

Z hľadiska prístupu ES k jednotlivým regiónom v priebehu 80-tých rokov môžeme nájsť v prípade Latinskej Ameriky a Ázie mnoho podobností. Nejde len o spôsob spolupráce, ktorú v tom čase zastrešovali prevažne kooperačné dohody, ale aj o poskytovanú rozvojovú pomoc nerecipročného charakteru a jednostranné nasmerovanie finančných prostriedkov, ktoré z nej plynuli.

3. Posun k reciprocite vo vonkajších vzťahoch EU voči rozvojovým krajinám

Stredomorie

Dnešné usporiadanie vzťahov, ktoré predstavuje vo veľkej miere príklad recipročnej spolupráce medzi EU a rozvojovým regiónom, je oficiálne nazývané Euro-stredomorské partnerstvo pozostávajúce z Barcelonského procesu a Únie pre Stredomorie. Barcelonský proces, ktorý začal konferenciou v Barcelone v roku 1995, ako multilaterálne fórum pre konzultáciu otázok, ktorých riešenie na bilaterálnej úrovni v tej dobe zlyhávalo. Na tieto vymedzené ciele nadviazala Únia pre Stredomorie ako multilaterálne partnerstvo s cieľom podporiť a využiť potenciál regionálnej integrácie v Stredomorí a kohéziu medzi jednotlivými jeho krajinami na princípoch „mieru, demokracie, spolupráce a prosperity“ (Union for the Mediterranean 2011). V rámci tejto platformy spolupráce sa ďalej obchodná spolupráca a liberalizácia obchodu riadi bilaterálnymi Euro-stredomorskými asociačnými dohodami (Euro-Mediterranean Association Agreements). Jednotlivé asociačné dohody smerujú k jednotnému cieľu, a tým je postupné založenie Stredomorskej ZVO¹⁰ v súlade s pravidlami WTO (na recipročnom základe, zároveň ako výnimka z článku XXIV. GATT) po uplynutí prechodnej 12-ročnej doby po vstupe dohôd do platnosti¹¹ (Euro-Mediterranean Association Agreements 2011).

Hlavným prínosom oproti predchádzajúcej úrovni spolupráce je, že strany sa v týchto dohodách zaväzujú postupne odstrániť colné bariéry a zakázať kvantitatívne prekážky exportu a importu a podobné diskriminačné opatrenia (Euro-Mediterranean Association Agreements 2011). Opatrenia sa vzťahujú na obchod s priemyselnými produktmi, ktoré majú mať zabezpečený bezcolný prístup, a zároveň na obchod s poľnohospodárskymi a rybolovnými produktmi na základe preferenčného zaobchádzania (Ahearn 2011: 6). Jednania s jednotlivými partnermi postupujú rozličným tempom, avšak jednania s Líbyou

---

¹⁰ Zúčastnenými stranami sú EU na jednej strane a Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Líbya, Maroko, Palestínske okupované územie, Sýria a Tunisko na druhej strane.

¹¹ Jedinú výnimku predstavuje Izrael, keďže medzi ním a EU už ZVO existuje.

boli začiatkom roku 2011 suspendované a voči krajine EU zaviedla dodatočné autonómne opatrenia implementujúc rezolúciu Rady bezpečnosti OSN (UNSCR 1970 (2011)) (WTO Trade Policy Review 2011: 2).

Afrika, Karibik, Tichomorie

Najväčší reformný moment vo vzájomných vzťahoch nepochybne predstavuje Dohoda z Cotonou z roku 2000 (European Union, 2009), inak nazývaná aj Dohoda o partnerstve, kde už samotný názov predpovedá posun k reciprocite. Dohoda predstavuje všeobecný rámec spolupráce v 21. storočí. Krajiny AKT sú chápané ako rovnocenný partner pre spoluprácu a dialóg, čo je vlastne skutočnosť, ktorú predstavitelia krajín AKT na medzinárodných fórach už dlhodobo presadzovali. Dohoda sa opiera o päť základných pilierov: partnerstvo, politická dimenzia spolupráce, decentralizácia vzájomných vzťahov, recipročný preferenčný obchodný systém a zefektívnenie rozvojovej finančnej pomoci a snaží sa tak reagovať na bývalé neúspechy. Celkovo teda Dohoda z Cotonou presadzuje komplexné riešenie problémov rozvojových krajín založené na reciprocite a rešpektovaní princípov vymedzených WTO a podobne ako v ostatných regiónoch hlavným motívom je rast konkurencieschopnosti ako základného predpokladu udržateľnosti a rastu obchodnej spolupráce v rámci svetovej ekonomiky (Cotonou Agreement, 2000). Ako bude odôvodnené neskôr, po dohode nakoniec došlo k preferovaniu diferencovanej reciprocity vo vzájomných vzťahoch, čo vyústilo do uzavretia niekoľkých dohôd o vytvorení ZVO s jednotlivými regiónmi AKT pod názvom Dohody o ekonomickom partnerstve (Economic Partnership Agreements – EPAs), aj keď je nutné uviesť, že rozvojové krajiny už v roku 1997 v Deklarácii z Libreville explicitne uviedli, že nová dohoda (Dohoda z Cotonou) by mala „zachovať nerekipročné obchodné preferencie a prístup na trh..., ...zachovať a zlepšiť STABEX..., ...zachovať a zlepšiť SYSMIN...“ (The Libreville Declaration 1997), tak ako boli tieto skutočnosti ukotvené v Dohodách z Lomé.

Uvedomujúc si, že doterajšie nastavenie spolupráce neprinieslo uspokojivé výsledky a preferenčné zaobchádzanie neposilnilo ich medzinárodnú konkurencieschopnosť, krajiny AKT nakoniec súhlasili s navrhovanými zmenami (Faber, Orbie 2007: 4). Je nutné si uvedomiť existujúcu silnú asymetriu medzi partnermi, azda najvýraznejšiu v rámci vonkajších vzťahov EU. Krajiny AKT sú silne závislé od obchodu s EU, preto nie je prekvapujúce, že recipročné otvorenie vzájomných trhov vzbudzovalo u rozvojových krajín značné obavy. Aby mohli byť EPAs kompatibilné s princípmi WTO bez výnimiek predchádzajúcich období, liberalizácia sa musí týkať „v podstate všetkého obchodu“, prenesene z hľadiska rozmeru obchodu tento pojem Európska komisia (EK) špecifikuje v prípade PTAs ako 90 % všetkého obchodu (Fontagne, Mitaritonna, Laborde 2008: 4). Obmedzenia sa doteraz týkali už len obchodu s poľnohospodárskymi

produktmi, industriálna oblasť je liberalizovaná už podľa ustanovení Dohody z Cotonou. Podľa štúdie EK exporty krajín AKT na trh EU by sa podľa podmienok EPAs mali zvýšiť o 10 % oproti podmienkam stanoveným v režime GSP a EBA (Fontagne, Mitaritonna, Laborde 2008: 5).

Špecifické postavenie v rámci tohto regiónu zaujímajú krajiny integračného zoskupenia Karibské fórum (Caribbean Forum – CARIFORUM), ktorým sa ako jediným spomedzi rozdelených regiónov ACP doteraz podarilo uzavrieť komplexnú EPA s EU a tým sa ich vzťah s EU posunul na neporovnateľne kvalitatívne vyššiu úroveň v porovnaní ostatnými krajinami regiónu, ktoré uzavreli len dočasné dohody zamerané na oblasť tovarov (Bilal, Walker 2008: 5).

Jednania s ostatnými regiónmi prebiehajú pomalšie. V prípade juhoafrického regiónu predstavuje problém nielen prekrývanie tamojších regionálnych integračných zoskupení, ale aj ekonomická nevyváženosť naklonená smerom k Juhoafrickej republike.

Jednania so západnou časťou afrického kontinentu spomaľuje fakt, že 13 zo 16 krajín regiónu patrí medzi LDCs a majú teda zabezpečený jednostranne výhodný bezcolný prístup na trh EU v rámci režimu EBA. Zároveň podobne ako Juhoafrická republika, v tomto regióne má ekonomicky dominantné postavenie Nigéria.

Podobne sa o udržanie prísunu rozvojovej pomoci usilujú krajiny východnej Afriky, taktiež je pre ne príznačný problém s prekrývaním rôznych stupňov regionalizmu. V súčasnosti došlo k vzájomnej dohode o prístupe na vzájomné trhy v prípade dvoch regiónov – s Východoafrickým spoločenstvom a so skupinou Komory, Madagaskar, Seychely, Zambia a Zimbabwe.

Krajiny stredoafrickej oblasti považujú za najväčšiu brzdu obojstrannej liberalizácie svoju závislosť na dovozoch z EU a nevyrovnanosť vzťahu oboch strán budúcej dohody. Jednania s touto oblasťou dlhodobo stagnujú.

Oproti ostatným regiónom ACP pacifický región nepredstavuje integračne zjednotený región a s výnimkou Papuy – Novej Guiney a Fidži krajiny nevykazujú významné hodnoty obchodu s EU. Práve preto jednania pokročili len v prípade týchto dvoch krajín. Zároveň sú krajiny pacifického regiónu viazané dohodou s Austráliou a Novým Zélandom konzultovať akékoľvek integračné snahy s inými krajinami a momentálne sa nachádzajú v štádiu zvažovania, či by pre ne nebol výhodnejší návrat k režimom EBA a GSP (Saltnes 2011: 10-16).

Latinská Amerika

90-te roky znamenajú prvopočiatky spolupráce na báze partnerstva medzi oboma regiónmi, čo dokazuje široké spektrum rôznych programov na podporu podnikania, investičných a migračných tokov, rozvoj medziuniverzitnej

spolupráce a i. (European Commission, 2011). Podobne sa zvyšuje dôraz na politickú úroveň spolupráce, príkladom je ustanovenie medziparlamentného dialógu so Stredoamerickým parlamentom (Parlamento Centroamericano – Parlacen) (Euro-Latin American Parliamentary Assembly 2010), ale najmä založenie regionálneho fóra pre dialóg v rámci Riodejaneirského procesu, ktoré vytvára priestor pre komunikáciu a spoluprácu v oblasti politiky, ekonomiky, kultúry, vedy a vzdelávania, čím dochádza k presunu od jednoduchších vzťahov, ktoré môžeme vidieť v období začiatku spolupráce v 70-tych rokoch, k otvorenej spolupráci založenej na rovnocennosti strán, zakladajúcej možnosť vzájomnej integrácie (European Commission International Cooperation 2011).

V prípade latinskoamerického regiónu sa posun k reciprocite realizuje prostredníctvom rozličných prístupov. Demonštráciou tohto posunu je v prvom rade uzatvorenie prvých dohôd o vytvorení tzv. komplexnej ZVO medzi EU a Chile a EU a Mexikom, ktoré posúvajú limity spolupráce na úrovni ZVO v oblasti tovarov a umožňujú tak liberalizáciu služieb, kapitálových tokov, úpravu práv duševného vlastníctva a i. Dohoda teda prispieva k rastu konkurencieschopnosti partnerských krajín a ich domácich podnikateľských subjektov, ale nastavením podmienok a záväzkov je zároveň spúšťacím mechanizmom nutných reforiem ekonomického prostredia partnerov, z ktorých viacerí bojujú s korupciou a nízkou mierou transparentnosti vo verejnom sektore (OECD 2010).

Okrem týchto dvoch príkladov modernej viacdimenzionálnej integrácie sú v štádiu rokovania recipročne nastavené asociačné dohody s komponentom ZVO s tromi latinskoamerickými regionálnymi zoskupeniami – Andským spoločenstvom (Andean Community), Spoločným trhom Juhu (Mercado Común del Sur – Mercosur) a Stredoamerickým spoločným trhom (Central America Common Market – CACM) (European Commission Free Trade Agreements 2011). Tieto dohody sa orientujú na spojenie politického dialógu, spolupráce a ZVO kompatibilnej s princípmi WTO (Ahearn 2011: 9). Najväčšie problémy prinieslo vyjednávanie s krajinami Mercosur, kde sa nakoniec po šiestich rokoch podarilo v roku 2010 obnoviť rokovania, EU sa zaviazala poskytnúť zvýšený prístup na svoj trh poľnohospodárskych produktov a momentálne sú obe strany v štádiu príprav vlastných záväzkov (Ahearn 2011: 10). Tým pádom s výnimkou štyroch štátov¹² EU má uzavretú dohodu o ZVO, ktorá je jasným príkladom recipročnej spolupráce, so všetkými krajinami Latinskej Ameriky alebo s nimi rokuje o jej uzatvorení.

Hlavným prínosom tohto posunu je široký záber zahrnutých oblastí, vrátane tých, ktoré rozvojové krajiny odmietli v rámci jednaní WTO, konkrétne ide predovšetkým o stanovenie pravidiel v oblasti investícií, vládnych zákaziek

---

¹² Panama, Belize, Guyana a Surinam.

a ochrany hospodárskej súťaže. Krajiny sa zaviazali k hlbokaj liberalizácii a k uvoľneniu prístupu na svoje trhy. Predpokladá sa, že vznik tzv. severo-južných dohôd o voľnom obchode (Free Trade Agreement – FTA) povedie k oslabeniu tradičných regionálnych obchodných blokov (EU FTA Manual Briefing 2008: 1).

Ázia

V procese liberalizácie vzájomnej spolupráce nevníma EU ázijský región ako celok, v dôsledku toho posun k recipročnej spolupráci nastáva u jednotlivých štátov, prípadne skupín štátov. V posledných rokoch môžeme pozorovať výrazný pokrok v spolupráci s regionálnymi integračnými zoskupeniami Združenie národov juhovýchodnej Ázie (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN) a Rada pre spoluprácu v Zálive (Gulf Cooperation Council – GCC), zároveň postupujú rokovania s Indiou, Malajziou a Singapurom (European Commission Free Trade Agreements 2011). Vo všetkých spomenutých príkladoch sa neustále rokuje o podpise FTA a následnom vytvorení ZVO, čo znamená značný posun oproti predchádzajúcej spolupráci založenej najmä na poskytovaní jednostrannej finančnej a technickej pomoci a riešení politických otázok a globálnych problémov na multilaterálnej úrovni v rámci fóra ASEM¹³.

Súčasnou stratégiou EU voči ázijským krajinám je vytvárať ZVO, ktoré liberalizujú nielen oblasť obchodu s tovarmi, ale aj oblasť služieb a investícií. Takto sú dnes upravené vzťahy s Južnou Kóreou, ktorá je príkladom prvej komplexnej ZVO v ázijskom regióne, ktorá nadobudla účinnosť 1. júla 2011 (European Commission, 2011), krajina sa ale zvyčajne nezaraďuje medzi ázijské rozvojové krajiny. Orientáciu na integračné zoskupenie ASEAN EU zdôvodňuje ako podstatnú, pretože ASEAN ako partner „kombinuje vysoké prekážky pre exporty EU s obrovským trhovým potenciálom. FTA sa má zamerať na oblasti súčasne nepokryté pravidlami WTO ako investície, obchod s určitými službami a odstránenie netarifných prekážok“ (EU Trade Relations with ASEAN 2008: 1). V priebehu roku 2010 však EU začala rokovania aj s dvoma členmi ASEAN Singapurom a Malajziou (Ahearn 2011: 9). Otázkou ešte stále ostáva možná FTA s Taiwanom kvôli tzv. „politike jednej Číny“, hoci ochota zo strany predstaviteľov Taiwanu je nepopierateľná (Taipei Times 2011). Naproti tomu integračné snahy s krajinami GCC prebiehajú neporovnateľne dlhšie a pomalšie. Jednania trvajúce od roku 1990 o recipročnej liberalizácii obchodu s tovarmi, službami, riešení práv duševného vlastníctva, vládnych zákaziek a i. narážajú na nezhody v politických a ľudsko-právnych otázkach, kvôli čomu boli v roku 2008 pozastavené (Ahearn 2011: 7).

Špecifickým štátom ázijského regiónu je najsilnejšia ekonomika Číny, s ktorou má EU dlhodobo upravené vzťahy Dohodou o obchode a spolupráci z roku 1985

---

¹³ Stretnutie Ázia-Európa – Asia-Europe Meeting.

a zatiaľ sa nepreukázalo, že by niektorá zo strán vyvinula aktivitu tieto vzťahy prehliť (European Union External Action, 2011).

4. Príčiny a súvislosti posunu k reciprocite vo vonkajších vzťahoch EU voči rozvojovým krajinám

Preferovaní partneri – Stredomorie a skupina Afrika, Karibik, Tichomorie

Všeobecne je posun smerom k recipročnej spolupráci EU s rozvojovými krajinami, ktorá sa v súčasnosti často premieta do jednaní o uzavretí FTA s jednotlivými partnermi, daný viacerými faktormi. Prvým z nich sú zlyhávajúce jednania na multilaterálnej úrovni v rámci jednotlivých kôl jednaní vo WTO. Zároveň motivuje EU konkurencia zo strany USA, ktoré dlhodobo presadzujú túto formu spolupráce s ostatnými krajinami (Woolcock 2007: 5).

V prípade Stredomoria a skupiny AKT mala vždy spolupráca určitý preferenčný aspekt. Krajiny Stredomoria patrili medzi bezprostredné susedstvo európskych krajín a rozvoj vzájomných vzťahov s touto oblasťou sa stal predmetom samotnej Európskej politiky susedstva (European Commission European Neighbourhood Policy 2010). Vyjednanie Euro-stredomorských dohôd bolo v tomto prípade podmienené predovšetkým stabilizáciou bezprostredného okolia EU a bezpečnostnými záujmami v regióne (Woolcock 2007: 10).

Po porovnaní podmienok fungovania a nastavenia vzájomných vzťahov medzi EU a skupinou AKT stále nemôžeme tvrdiť, že posun k reciprocite v týchto vzťahoch je precedensom a nemal v doterajšej histórii týchto vzťahov doteraz žiadnu obdobu. Reciprocita v preferenčných dohodách bola proklamovaná už od samotného začiatku tejto spolupráce po vzniku EHS a počas národno-oslobodzovacích procesov v rozvojových krajinách. Za jeden z hlavných znakov môžeme označiť zavedenie tzv. „opačných preferencií“, kedy podobné podmienky vstupu na trh svojej bývalej kolónie, aké mala zabezpečená bývalá materská krajina, boli rozšírené na všetky členské krajiny EHS (Faber, Orbie 2007: 2).

Napriek tomu však snahy o posilnenie recipročnej spolupráce narážali na problémy v ekonomickej úrovni krajín, rôzne politické spory a konečné zlyhanie snáh o regionálnu spoluprácu krajín AKT medzi sebou, ktorá vo veľkej miere diskriminovala tretie strany, tak opäť viedli k nerecipročným preferenciám, na ktorých sa zakladal obchodný režim Dohôd z Lomé. Nepriaznivé a otáznive výsledky viac ako 20-ročnej spolupráce upravovanej týmito dohodami sprevádzané tzv. banánovým sporom pred WTO smerovali v druhej polovici 90-tych rokov ku kompletnému prehodnoteniu vzťahov a k návratu k myšlienkam reciprocity ukotvenými v Zelenej knihe vzťahov medzi EU a krajinami AKT na

zlome 21. storočia¹⁴. Do úvahy prichádzali štyri možnosti: status quo, integrácia do GSP, uniformná reciprocita predstavovaná jednotnou FTA s celým regiónom AKT a diferencovaná reciprocita stojaca na viacerých FTA s jednotlivými regiónmi AKT. Vzhľadom na extrémnu diferenciaciu krajín skupiny nakoniec bola jasne preferovaná štvrtá možnosť, ktorá sa premietla do podpisu EPAs (Faber, Orbie 2007: 2).

Ostatní partneri – Latinská Amerika a Ázia

Nereciprocita vo vzájomných vzťahoch EU s ázijským a latinskoamerickým regiónom sa v minulosti premietala predovšetkým do poskytovania finančných prostriedkov v rámci finančnej a technickej pomoci a následný posun k reciprocite nastal opäť diferencovane. V oboch prípadoch EU preferuje nadviazanie spolupráce s jednotlivými regionálnymi integračnými zoskupeniami. Orientácia na tieto oblasti a silnejúca snaha o posun k hlbšej úrovni vzťahov reaguje najmä na rastúci potenciál oboch oblastí, ktoré prioritne nepatrili medzi preferovaných partnerov. Možným vysvetlením je aj silnejúce postavenie krajín skupiny BRIC¹⁵ vo svetovej ekonomike, ktoré geograficky spadajú do oboch regiónov, majú teda logicky vybudované historické väzby so svojimi susedmi.

Napriek tomu existovali už predtým značné pochybnosti voči úspešnosti týchto snáh zo strany odborných kruhov. Napríklad v prípade najväčšieho ázijského zoskupenia ASEAN by sa podľa niektorých autorov EU mala skôr orientovať na posilnenie regulácie obchodnej spolupráce s týmto zoskupením. Za hlavný dôvod je v tomto prípade považovaný nedostatočný aparát pre kolektívne vyjednávanie na strane zoskupenia ASEAN (Sally 2007: 17). To vyústilo už do uzavretia bilaterálnej dohody EU so Singapurom, a k tomuto bodu smerujú aj vzťahy s ďalšími členmi – Malajziou (European Commission Free Trade Agreements 2011) a Vietnamom (European Union Press Release 2010). Podobne malú šancu na úspech má podľa ECIPE¹⁶ jednanie o FTA s Indiou, ktorej doposiaľ uzatvorené FTA majú veľmi slabý záber a jej celkové správanie na poli WTO sa ukazuje ako „defenzívne a neflexibilné“ (Sally 2007: 4).

V prípade latinskoamerického regiónu sa prejavuje nielen odhodlanie využiť rastúci potenciál oblastí, ale aj snaha čeliť dlhoročnej dominancii USA v regióne, keďže Latinská Amerika bola prioritným partnerom USA, ako aj snaha čeliť

---

¹⁴ Green Paper on relations between the European Union and the ACP countries on the eve of the 21st century - Challenges and options for a new partnership COM(96) 570, November 1996. University of Pittsburgh, 2011.

¹⁵ Pojem BRIC označujúci štyri rýchlorastúce ekonomiky Brazíliu, Rusko, Indiu a Čínu prvýkrát použil spoločnosť Goldman Sachs ekonóm Jim O'Neill. BBC, 2011.

¹⁶ European Centre for International Political Economy. ECIPE, 2011.

tendenciám vytvoriť ZVO naprieč celým americkým svetadielom (Woolcock 2007: 10-11).

Záver

Článok si vymedzil za cieľ vysvetliť rozdiel medzi nereciprocitou a reciprocitou v teoretickej rovine a túto rozdielnosť následne názorne preukázať v praktickej rovine na príklade vonkajších vzťahov EU, presnejšie na vývoji týchto vzťahov od nerecipročnej roviny vzájomných vzťahov so štyrmi rozvojovými regiónmi Stredomorím, skupinou AKT, Latinskou Amerikou a Áziou, do recipročnej úrovne v priebehu 90-tych rokov.

V prípade jednotlivých regiónov bol tento posun ovplyvnený rôznymi faktormi, istú podobnosť však môžeme vidieť v tzv. preferovaných regiónoch, ktoré boli dlhodobými príjemcami rozvojovej pomoci – v Stredomorí a skupine AKT, pričom tento posun bol motivovaný najmä neúspechmi v dosiahnutí vytýčených cieľov v oblasti rastu efektívnosti spolupráce a zvýšení ekonomickej úrovne preferovaných regiónov. Nastavenie recipročných podmienok spolupráce so skupinou AKT bolo výsledkom dlhobehších rokovaní, kde sa táto možnosť zhmotnená v diferencovanej reciprocite vo forme viacerých FTA ukázala ako najschodnejšie riešenie. Naproti tomu vytvorenie Stredomorskej ZVO ovplyvňuje takisto faktor geografickej blízkosti regiónu, ktorý dlhodobo patrí medzi strategické a koncepcne ho upravuje aj nastavenie podmienok Európskej politiky susedstva.

Aj keď z historického hľadiska ázijský a latinskoamerický región nepatrili medzi preferovaných partnerov, EU sa rozhodla posilniť vzájomné vzťahy špecifickým spôsobom, a to nadviazať na už existujúcu spoluprácu s jednotlivými integráciami v regiónoch a posunúť ich smerom k recipročnému usporiadaniu vo forme vytvorenia ZVO ako príkladu biregionalizmu.

Všeobecne tento posun k reciprocite vyznieva ako reakcia EU na chýbajúcu efektívnosť v minulom usporiadaní vonkajších vzťahov voči rozvojovým regiónom a nedostatočnej návratnosti investovaných prostriedkov vo forme rozvojovej pomoci v rastúcej životnej úrovni obyvateľstva jednotlivých regiónov. Rozvojové krajiny sa teda v tomto prípade chápu ako rovnocenný partner a úprava vzájomných vzťahov s EU sa dostáva na úroveň, ktorá bude v súlade s princípmi WTO.

Zoznam literatúry

- AHEARN, R. J. [online]. 2011. Europe's Preferential Trade Agreements: Status, Content, and Implications. [cit. 02-10-2011]. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41143.pdf>.
- BBC. [online]. 2011. BRIC Nations Become Increasingly Interdependent. [cit. 12-10-2011]. <http://www.bbc.co.uk/news/business-13046521>.
- CARTER, C. L. [online]. 2002. Theories of Media – Keywords glossary. The University of Chicago. [cit. 12-10-2011]. <http://csmt.uchicago.edu/glossary2004/reciprocity.htm>.
- COTONOU AGREEMENT. [online]. 2000. 2000/483/EC: Partnership agreement between the members of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part, signed in Cotonou on 23 June 2000 – Protocoles – Final Act – Declarations. [cit. 02-10-2011]. [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22000A1215\(01\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22000A1215(01):EN:NOT).
- DÜR, A. 2011. Fortress Europe or Open Door Europe? The External Impact of the EU's Single Market in Financial Services. *Journal of European Public Policy*, *Forthcoming*. (https://8766741580713819596-a-1802744773732722657-sites.googlegroups.com/site/andduer/SingleMarket_External_JEPP_Accepted.pdf?attachauth=ANoY7coriJWngJ3Ix8bJF1T2GN15-jkCa3UXQbhADH4TICqIrO7uOexWP_OmtdPLuM48qevbeJ8gDzO2l_N5JQnqhvNqzNZQvH01o056DQqFNb3WfCbgtIdwtIbNrTUtRjYx_B8mybijZbU2ABBZNVQmSAW5YWVB6WanTbI2VdVPR03ZlZGN2oC89OAHTAFem8MPQbo_kt75w6zA1PpJ11z31IuEGw3aXDjxjyYT5zEE3FKoJ1p8Qs%3D&attredirects=0)
- ECIPE. [online]. 2011. [cit. 12-10-2011]. <http://www.ecipe.org>.
- EU FTA BRIEFING MANUAL. [online]. 2008. [cit. 12-05-2012]. http://www.fta-eu-latinamerica.org/wp-content/uploads/2011/06/EU-FTAs_Manual_Feb2008.pdf.
- EURO-LATIN AMERICAN PARLIAMENTARY ASSEMBLY. [online]. 2010. [cit. 12-10-2011]. http://www.europarl.europa.eu/intcoop/eurolat/committees/trade/meetings/2010_11_04_cue_nca/minutes/863600-1_cs.pdf.
- EU TRADE RELATIONS WITH ASEAN. [online]. 2008. [cit. 12-10-2011]. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc_138792.pdf.
- EURO-MEDITERRANEAN ASSOCIATION AGREEMENTS. [online]. 2011. [cit. 02-10-2011]. http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r14104_en.htm.
- EUROPEAN COMMISSION EBA. [online]. 2009. Everything But Arms. [cit. 12-10-2011]. <http://ec.europa.eu/trade/wider-agenda/development/generalised-system-of-preferences/everything-but-arms/>.
- EUROPEAN COMMISSION EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY. [online]. 2010. The Policy: What is the European Neighbourhood Policy? [cit. 02-10-2011]. http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm.
- EUROPEAN COMMISSION FREE TRADE AGREEMENTS. [online]. 2011. [cit. 12-10-2011]. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/international/facilitating-trade/free-trade/index_en.htm.

- EUROPEAN COMMISSION GSP, GSP+. [online]. 2011. Generalized System of Preferences. [cit. 12-10-2011]. <http://ec.europa.eu/trade/wider-agenda/development/generalised-system-of-preferences/>.
- EUROPEAN COMMISSION INTERNATIONAL COOPERATION. [online]. 2011. Latin America and Caribbean Region. [cit. 02-10-2011]. <http://ec.europa.eu/research/iscp/index.cfm?lg=en&pg=latin-america-carib-3#6>.
- EUROPEAN COMMISSION. [online]. 2010. EuropeAid. European Development Fund. [cit. 12-10-2011]. http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/cdf_en.htm.
- EUROPEAN COMMISSION. [online]. 2011. Bilateral relations. Countries and regions. [cit. 12-10-2011]. <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries-and-regions/>.
- EUROPEAN COMMISSION. [online]. 2011. Countries. Canada. [cit. 12-10-2011]. <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/canada/>.
- EUROPEAN COMMISSION. [online]. 2011. Trade. Information Notice for countries requesting to be granted the special incentive arrangement for sustainable development and good governance established under Council Regulation (EC) No 732/2008 of 22 July 2008 as amended by Regulation (EU) No 512/2011 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2011. [cit. 12-10-2011]. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/july/tradoc_148083.pdf.
- EUROPEAN UNION EXTERNAL ACTION. [online]. 2007. San José Dialogue Ministerial Meeting Between The European Union Troika and the Ministers of the Countries of Central America. [cit. 02-10-2011]. http://www.eeas.europa.eu/ca/docs/joint_comm_190407_en.pdf.
- EUROPEAN UNION EXTERNAL ACTION. [online]. 2011. China. [cit. 02-10-2011]. http://eeas.europa.eu/china/index_en.htm.
- EUROPEAN UNION PRESS RELEASE. [online]. 2010. EU and Vietnam To Launch Free Trade Negotiations [cit. 12-10-2011]. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/219>.
- EUROPEAN UNION. [online]. 2009. Summaries of EU Legislation. Cotonou Agreement. [cit. 02-10-2011]. http://europa.eu/legislation_summaries/development/african_caribbean_pacific_states/r12101_en.htm.
- EUROPEAN UNION. [online]. 2011. A plain language guide to Eurojargon. [cit. 12-10-2011]. http://europa.eu/abc/eurojargon/index_en.htm.
- FABER, G.; ORBIE, J. 2007. The EU's insistence on reciprocal trade with the ACP group. Economic interests in the driving seat? (Paper prepared for) *The EUSA Tenth Biennial International Conference. Montreal, Canada, 17-19 May 2007*. <http://aei.pitt.edu/7991/1/orbie-j-05g.pdf>.
- FONTAGNE, L.; MITARITONNA, C.; LABORDE, D. [online]. 2008. AN Impact Study of the EU-ACP Economic Partnership Agreements (EPAs) in the six ACP Regions. [cit. 02-10-2011]. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/march/tradoc_138081.pdf.
- HOSTE, A. [online]. 1999. The New Latin American Policy of the EU. [cit. 12-10-2011]. www.edpsg.org/Documents/Dp11.doc.
- INDEPENDENT EUROPEAN DEVELOPMENT PORTAL. (Latin America & Asia). [online]. 2009. EU co-operation with Latin American and Asian countries. [cit. 02-10-2011]. <http://www.developmentportal.eu/wcm/information/guide-on-eu-development-co-operation/brief-history-of-eu-development-co-operation/eu-co-operation-with-asian-and-latin-american-countries/a-history-of-ec-co-operation-with-latin-american-and-asian-countries.html>.

- INDEPENDENT EUROPEAN DEVELOPMENT PORTAL. (Mediterranean). [online]. 2009. EU co-operation with Mediterranean countries. [cit. 02-10-2011]. <http://www.developmentportal.eu/wcm/information/guide-on-eu-development-co-operation/brief-history-of-eu-development-co-operation/eu-co-operation-with-eastern-europe-and-central-asia/eu-co-operation-with-mediterranean-countries.html>.
- INWOOD, M. J. 1995. *A Hegel Dictionary*, Blackwell Reference. Oxford, U. K., 1995. ISBN 0-631-17533-4.
- LEWIS, A.; KWARTENG, O. 1995. The European Union: Implications for developing countries. *European Business Review*. 1995.
- LISTER, M. 1997. *The European Union and the South: relations with developing countries*. Routledge, 1997. ISBN 0-415-16098-7.
- LOMÉ IV. CONVENTION. [online]. 1995. Agreement Amending the Fourth ACP-EC Convention of Lomé Signed in Mauritius on 4 November 1995 Brussels, 207 October 1995 ACP-CE 2163/95. [cit. 02-10-2011]. http://www.acpsec.org/en/conventions/lome4_e.htm.
- MINASSI, N. [online]. 1998. The Euro-Mediterranean Free Trade Area and its Impact on the Economies Involved. Luiss University, Rome. [cit. 02-10-2011]. <http://aei.pitt.edu/407/1/jmwp16.htm>.
- OECD. [online]. 2010. OECD-Latin America Anti-Corruption Programme. [cit. 02-10-2011]. http://www.oecd.org/document/33/0,3746,en_2649_34857_36437537_1_1_1_1,00.html.
- OSSA, R. [online]. 2009. A New Trade Theory of GATT/WTO Negotiations. University of Chicago. [cit. 02-10-2011]. http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd200908_e.pdf.
- Oxford English Dictionary Online. [online]. 2011. [cit. 12-10-2011]. <http://www.oed.com/>.
- SALAMA, C. M. [online]. 2002. The Euro-Mediterranean Partnership: Political and Economic Aspects. www.edpsg.org/Documents/Dp23.doc.
- SALLY, R. [online]. 2007. Looking East: European Unions's New Negotiations with Asia. European Centre for International Political Economy. [cit. 12-10-2011]. <http://www.ecipe.org/publications/jan-tumlir-policy-essays/looking-east-the-european-union2019s-new-trade-negotiations-in-asia-1/PDF>.
- SALTNES, J. D. [online]. 2011. EU Trade Negotiations with ACP. [cit. 14-05-2012]. <http://www.aegis-eu.org/archive/ecas4/ecas-4/panels/61-80/panel-80/Saltnes-Full-paper.pdf>.
- TAIPEI TIMES. [online]. 2011. Taipei lagging on FTA: EU official. [cit. 02-10-2011]. <http://www.taipeitimes.com/News/taiwan/archives/2011/07/02/2003507220>.
- THE LIBREVILLE DECLARATION. [online]. 1997. ACP-EU relations beyond the year 2000. [cit. 02-10-2011]. http://www.acpsec.org/summits/gabon/final_gb.htm.
- THE SECRETARIAT OF AFRICAN, CARIBBEAN AND PACIFIC GROUP OF STATES. [online]. 2005. Treaties and Agreements. [cit. 02-10-2011]. <http://www.acpsec.org/en/treaties.htm>.
- UNION FOR THE MEDITERRANEAN. [online]. 2011. Secretariat. Who We Are. [cit. 02-10-2011]. <http://www.ufmsecretariat.org/en/who-we-are/>.
- UNIVERSITY OF PITTSBURGH. [online]. 2011. Green Paper on relations between the European Union and the ACP countries on the eve of the 21st century - Challenges and options for a new partnership COM(96) 570, November 1996. [cit. 02-10-2011]. <http://aei.pitt.edu/1206/>.
- WOOLCOCK, S. [online]. 2007. European Union policy towards Free Trade Agreements. European Centre for International Political Economy. [cit. 02-10-2011].

<http://www.ecipe.org/publications/ecipe-working-papers/european-union-policy-towards-free-trade-agreements/PDF>.

WORLD TRADE REPORT 2011. [online]. 2011. World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence. [cit. 02-10-2011]. http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf.

WTO TRADE POLICY REVIEW. [online]. 2011. Report by European Union. [cit. 02-10-2011]. http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp348_e.htm.

WTO. [online]. 2009. Exceptions to the WTO rules: General Exceptions, Security Exceptions, Regional Trade Agreements (RTAs), Balance-of-Payments (BOPs) & Waivers. [cit. 12-10-2011]. https://etraining.wto.org/admin/files/Course_168/Module_537/ModuleDocuments/eWTO-M8-R1-E.pdf.

WTO. 1979. Treatment of Developing Countries. Differential and More Favourable Treatment Reciprocity And Fuller Participation Of Developing Countries. 1979.